

„Marea Oltenie” în viziunea savantului gorjean Ion Popescu-Voitești

Zenovie Cârlușea

Între marile personalități ale culturii române originare din Oltenia, care s-au aplecat cu osârdie a defini *spiritul oltenesc*, în complexitatea specificității sale, se numără și geologul-savant I. POPESCU-VOITEȘTI. După ce, în lucrări de specialitate, studiasse structura geologică a Olteniei, îndeosebi a Gorjului natal, venind cu observații interesante de tectonică, stratigrafie, paleontologie și botanică, I. Popescu-Voitești se arată, la un moment dat, preocupat a defini, pe considerații geografice, istorice, etnografice și spirituale, OLTENIA, ca regiune a spațiului românesc mult mai amplă decât aceea îndeobște cunoscută și alcătuită din cele cinci județe, un areal vast ce ar cuprinde „pe toți Românii care populează atât câmpiile cât și dealurile, de jur împrejurul Masivului Muntos de la Apus de Olt, cuprinși, deci, între Olt, Mureș, Tisa și Dunăre.” Așadar, o Oltenie care și-ar aronda, constitutiv, Hațegul și Banatul:

„Înțelesul acesta larg ce dau denumirii de *oltean*, reiese nu numai din dezvoltarea morfologică și structurală unitară a acestui ținut românesc, dar și din unitatea ce se desprinde din studiul lor etnic, unitatea care trebuie să fi fost foarte puternică la început de nu s-au putut șterge nici până astăzi așezămintele lor în grai și fire, cu toată vitregia soartei de mai târziu.”

Vitregiile istorice au pus, pe de o parte, între bănățeni și mehedinteni, „granițe artificiale”, pe de altă parte, între gorjenii, vâlceni, ca și între cei din Țara Hațegului și Făgărașului. Rezultatul acestor despărțiri forțate ar consta în „încetinirea schimburilor osmotice naturale între frați”, căci „în afară de căile de legătură, tăiate de Dunăre și Olt și Jiu, de-a curmezișul întregului masiv muntos oltenesc și care se puteau oarecum străjui, aceste legături au fost tot timpul întreținute de însuși acest masiv, unitar alcătuit și ca structură și ca făptură, care le-a fost tot deodată și leagăn, și izvor de bogăție, și loc de refugiu la vremuri de restriște.”

În primul rând, apreciază eseistul, trebuie luat în considerare factorul geografic al regiunii, „cu toate condițiunile prin care se impune, ca: sol, subsol, morfologie, climă etc.” Cercetătorul face aici un fel de *morfologie a mentalităților* (v. Spengler cu „morfologia culturii”, din care s-a inspirat și Lucian Blaga în filosofia culturii), când consideră că „nu mai puțin adevărat este că manifestările sufletești ale unui popor sunt influențate într-o mare măsură de situația geografică a regiunii ce locuiește, prin urmare de clima, de forma și de structura geologică a acestei”...

Acest masiv, așezat între Olt, Mureș, Tisa și Dunăre, este, din punct de vedere structural, „unitar constituit, atât în fundamentul său de cristalin, cât și în petecele de calcare mezozoice, păstrate pe ici pe colea, în fâșii mari, cu aspect alpin”. Din întregul lanț carpatic, aceasta ar fi regiunea care „a ajuns cel dintâi la maturitate ca uscat continental”- „este deci cel mai vechi uscat continental al țării noastre”. Regiunea aceasta, în care cercetătorul identifică, geografic, OLTENIA

MARE, ar fi cunoscut, de-a lungul existenței sale multimilenare, cel mai îndelungat frământ geologic. Așadar, o distilare fizico-chimică îndelungată, care, în repetate decantări de milenii, a dus la o materie vie superioară. Nu e, așadar, de mirare, vestitul orgoliu etnic al bănățeanului care se consideră „frunce-ntâi” sau al olteanului „cu 24 de măsele”...

La fel de unitar „și în măsură să explice ipoteza geo-etnică a OLTENIEI MARI este și factorul istoric al regiunii”. Documentele istorice și „elementele fundamentale ale limbii” dovedesc că, în acest areal, romanizarea a fost puternică, altfel romanii n-ar fi putut stăpâni efectiv „Dacia Superioară”, cu minele ei de aur și fier, „dacă nu și-ar fi asigurat căile mari de legătură cu metropola, de-a lungul Dunării, Oltului și Jiului, nu numai prin cetăți și castre, dar și prin colonii masive, mari, puternice și stabile”. „Coloniile romanice”, având „o nuanță ilirică pronunțată”, s-au altoit pe „fundamentul trac” al dacilor, rezultând românii „ce populează azi masivul muntos de la Vest de Olt și câmpiile de la poalele lui”:

„Fondul sângelui oltenesc este, deci, iliro-trac, căci influențele suferite mai târziu, și în special de la sârbii cu care au venit în contact de-a lungul Dunării, au fost neînsemnate”.

Așadar, populația acestui ținut („MAREA OLTENIE”) are un fond sufletesc unitar („recunoscut de toți etnografii și istoriografii, fără excepție”), bazat pe „unitatea fondului său etnic” și pe una a „condițiilor biologice sub care s-au desăvârșit caracterele sale etnografice.”

În susținerea acestei afirmații, Ion Popescu-Voitești citează portretul comportamental pe care Nicolae Iorga îl făcuse locuitorilor de dincoace de Olt:

„Vioi, întreprinzători, gata de luptă ca și de ispravă în orice domeniu; iuți la mânie și iuți treabă. Inteligența lor e practică; vorba lor e scurtă, nervoasă, cu totul particulară și foarte colorat. Limba capătă la ei un pitoresc care nu se întâlnește aiurea. Amintirile lor au o notă specială, cuprinzând numai o parte din faptele trecutului nostru. O democrație activă îi deosebește, cu boieri mulți și mici, care se simțeau una cu țaranii.” (N. Iorga, Arhivele Olteniei, An I, Craiova, 1922).

Caracteristicile „izbitoare” al olteanului ar fi *voiciunea* și *spiritul întreprinzător*. „Voiciunea” s-ar reflecta în jocurile populare: *bătuta, călușarul, brâulețul, țiitura, bănățeană, logoșana* ș.a., pentru care se cer „agerime”, „iuțeală”, „sprinteneală”, - inimitabile în relație cu alți etnici români. Aceeași „voiciune” se manifestă în toate activitățile lor, de la glumele înțepătoare care cer imediat replică „la felul cum apucă sapa ori coasa, în fine în întreaga lor ținută, de la opinca strâns legată pe picior până la căciula țapură, de sub dunga căreia strălucesc ochii ca doi cărbuni aprinși”.

Cât privește spiritul întreprinzător al olteanului, acesta este, practic, „o moștenire romano-ilirică”, de regăsit, ar spune istoriografii, „numai la Olteni și la Macedoneni, dintre toți Români”. Spre exemplu, ciobanii, în îndelungatele lor transumanțe, ar fi trecut Dunărea, ba chiar Balcanii, iar olteanul „legat de glia ogorului său”, după ce și-a terminat muncile gospodăriei sale, nu pregetă a ajunge

cu sapa sau coasa până în inima Bărăganului, pentru a căuta de lucru, vorba cântecului:

„Au plecat olteni la coasă...!” Ce s-ar face „conița” bucureșteană, se întreabă retoric eseistul, fără *precupeții-cobilițari*, care cutreieră străzile cele mai îndepărtate, orientându-se asupra „necesităților culinare ale cartierului”, cobilițari care - zice Nicolae Iorga – „dau o notă pitorească Bucureștilor, prin portul lor, prin strigătul lor caracteristic”... Este un portret memorabil al olteanului – cobilițar, isteț, vioi, „bine dispus” și „glumeț”, care, uneori, profitând de neatenția „coniței”, o „ciupește” la numărarea restului, pentru ca, a doua zi, în caz că a fost sesizată „greșeala”, s-o repare „fără obiecțiune”...

Cât privește „partea idealistă” a sufletului oltenesc, „cultura românească se poate mândri cu drept cuvânt de contribuția ce i-au adus și-i aduc oltenii”, întrucât, motivează eseistul, „*prin Oltenia a pătruns pentru prima dată cultura la Români*”. E vorba, mai întâi, de o „cultură religioasă”, venind de peste Dunăre. Este amintit călugărul Nicodim, „pribeagul macedonean” (N.Iorga), care, pe la 1370, aduce cu el „învățătura cărților bisericești slavone”, ctitorind mănăstirile Tismana, în Gorj, Vodița, de lângă Turnu-Severin, Prislop, în Hațeg...

Aici, în Oltenia, „se pun, deci, pentru prima dată, bazele unei vieți spirituale la Români”. Odată cu viața mănăstirească, aici se naște și se dezvoltă „literatura și arta religioasă”, care culminează, mai târziu, cu acel monument de artă bizantină, care este *Mănăstirea Curtea-de-Argeș*.

Tot în Oltenia se scrie „prima carte de literatură populară, în limba poporului român” – *Alexandria*, după un original sârbesc (traducătorul nu putea fi decât ori bănățean ori mehedintean). Influența *Alexandriei* ar fi considerabilă în spațiul culturii române, după ea învățând carte mulți cărturari români sau marcând destinul unor domnitori: un Alexandru Lăpușneanul, sub influența acesteia, și-ar fi schimbat numele, iar un Mihai Viteazul și-ar fi pus în gând să reînvie, prin acte de vitejie, „toate isprăvile marelui macedonean”.

Și *literatura istorică* în limba română tot în Oltenia apare pentru prima dată: e vorba de o epopee a lui Mihai Viteazul, scrisă pe la începutul secolului al XVII-lea, de un logofăt anonim, dar și din îndemnul Buzeștilor. Însuși N. Iorga o aprecia drept „cea dintâi cronică scrisă în limba populară, și ea vine tot din Oltenia”. O a treia carte scrisă în românește (după același N. Iorga), ceva mai târziu, însă, apare tot în Oltenia, la Râmnicu-Vâlcea, - este vorba de *Istoria Universală*, tradusă de călugărul Mihail Moxa.

Cât privește orașul Craiova („care a devenit centrul politic și cultural al Olteniei”), aici apare prima traducere a lui Dante (de Maria P.Chițu), iar orașul este legat de numele unor mari cărturari.

Privit sub aspect politic și național, trecutul Olteniei nu alunecă „pe povârnișul periculos al politicianismului regional”, deși primele organizațiuni politice românești le găsim tot la olteni: „Banatele Basarabilor”, „ale lui Litovoi și frate-său Bărbat”, din care poate că descind – afirmă N. Iorga – „și întemeietorii dinastiei de Argeș a Domnilor pe toată Țara Românească”.

Mulți din banii Craiovei au ajuns în scaunul domnesc și mai toți boierii, precum Craioveștii (din care se trag Neagoe, Buzeștii ș.a.) „aveau legături de sânge cu domnii și o mare trecere pe lângă curțile vecine”. Aceștia erau „buni patrioți, gata să-și sacrifice și averea și viața pentru interesul românesc general.” Chiar „răscoala lui Tudor de la 1821”, apărută undeva în Gorj, a căpătat apoi „un scop politic, nu local, ci cu totul general”, fiind îndreptată împotriva abuzivului regim fanariot.

În toate actele lor, oltenii au făcut dovada înțelepciunii față de interesele românești și a unei „energii cu adevărat virile” . „Puii de lei” de pe aceste meleaguri au dat dovadă de un eroism excepțional; sunt amintiți „eroii regimentelor oltenești, care, în Valea Jiului, în Valea Oltului, la Oituz, la Cireșoaia și la Mărășești, au pecetluit cu sângele lor unirea tuturor românilor.” Cu „pioasă evalvie” este amintită „eroina neamului românesc – ECATERINA TEODOROIU.

„O latură, pe cât de interesantă, pe atât de frumoasă a sufletului oltenesc, este muzicalitatea lui.” Nicăieri nu se cântă atât de mult și atât de frumos ca în Oltenia – „vorbesc de muzica populară, nu de cea clasică”.

Bogăția și frumusețea folclorului oltenesc sunt recunoscute, de altfel. Eseistul afirmă cu mândrie de gorjean conștient că este păstrătorul unei zestre nealterate: „În satul Voitești și în satele din jur cunoscute mie, eu n-am văzut lăutari țigani ca-n Muntenia, Moldova ori Transilvania, ci numai Români localnici.”

Mare iubitor al pământului natal, în întreaga lui tradiție și spiritualitate, I. Popescu-Voitești face, în contextul acestei pledoarii *pro domo*, în care argumentul științific se îmbină cu intuiția eseistică, un portret memorabil al mentalității oltene:

„Suflete deschise, iubitori de adevăr și de frumos, ageri, inimoși, vioi, întreprinzători și energici până la eroism, dacă împrejurările o cer; urmași ai unor generații care au luat parte activă la toate actele mari din viața poporului românesc – iată cine sunt Oltenii”.